

ZAPISKI

OB SEDEMDESETLETNICI MILKA KOSA

Leta 1962 smo se mogli spominjati slovenski zgodovinarji dveh obletnic, tesno zvezanih z začetki slovenske zgodovinske *znanosti*. Preteklo je osemdeset let, odkar je prof. Franc Kos izdal prvi dve slovenski zgodovini posvečeni razpravi, in šestdeset let, odkar je izšla prva knjiga njegovega »Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku«. Natanko sredi med tema dvema dogodkoma pa stoji tudi tretji, rojstvo njegovega sina, ki je nadaljeval očetovo delo.

Dvanajstega decembra 1962 je praznoval vseučiliški profesor in akademik Milko Kos sedemdeset let svojega plodnega življenja. V istem letu mu je potekel s koncem zimskega semestra že petinsemdeseti polni semester, odkar je stopil kot akademski učitelj na univerzitetni kateder, že leto poprej pa »zlati jubilej« od objave prve zgodovinske razprave, petinštirideset let, odkar je prisegel doktorsko prisego, in petintrideset let, odkar je prišel na filozofsko fakulteto slovenske univerze v Ljubljani in učil veliko večino vseh zgodovinarjev, ki danes delamo v vseh vrstah šol in v znanstvenih ustanovah v Sloveniji.

Ko smo se pred desetimi leti ob podobnem, deset let mlajšem prazniku zbrali okrog njega, je bil to le kratek odmor med dvema delovnikoma, združen z razmišljanjem o velikem vzoru požrtvovalnega dela (ZČ VI—VII, 1952—1953, 9—29). Prav v prvih letih sedmega desetletja svojega življenja je dosegel prof. Kos enega izmed vrhov svojega dela. Obsežni drugi del izdaje urbarjev Slovenskega Primorja (254; številke se nanašajo na bibliografijo, ki sledi temu članku) je globoko zaoral v srednjeveško zgodovino Kosove ožje domovine. Ne le na področju agrarne in kolonizacijske zgodovine, marveč tudi upravnega razvoja se je povzpelo slovensko zgodovinopisje s tem delom visoko nad vse, kar je bilo dotlej napisanega o srednjeveški zgodovini slovenskih primorskih pokrajin. Prav to delo je prineslo avtorju najvišje odlikovanje, ki ga more doseči slovenski kulturni delavec, Prešernovo nagrado leta 1955. Prav v tem letu pa nam je poklonil drugi poglobitveni dar svojega dela v tem desetletju, povsem prenovljeno in močno razširjeno Zgodovino Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja (257; ZČ X—XI, 1956—1957, 337—341). To ni samo tisto delo, po katerem pozna Kosa največ Slovencev in — zlasti odkar je bilo prevedeno v srbohrvaščino (307) — tudi drugih Jugoslovanov, marveč tudi tisto, po katerem si je Kos najbolj pridobil s svojim vselej odprtim pa vendar skrbno pretehtanim sprejemanjem vseh dognanj o slovenski preteklosti, ugled pomembnega arbitra o stanju spornih vprašanj v historiografiji, čeprav je posegel bodisi z ocenami (261, 275, 314), bodisi drugače (320) v zadnjem času v neposredno obravnavanje takšnih vprašanj bolj redko kakor nekdanj.

Del vprašanj, zajetih v veliki Zgodovini, je krajše in delno na drug način obravnaval tudi v Zgodovini narodov Jugoslavije (249) in zlasti v številnih geslih Enciklopedije Jugoslavije, kjer je v slovenski redakciji hkrati prevzel tudi skrb za vsa zgodovinska gesla o Slovencih in njihovo urejanje. Tudi zgodovino svoje ožje domovine, obravnavano v »urbarjih«, je večkrat obravnaval (250, 251, 294). Pa vendar se zdi, da se je Kosovo delo v zadnjem desetletju še močneje kakor prej obrnilo k tistima dvema velikima ciljema, ki ju vidimo razpeta nad njegovimi raziskavami že nekaj desetletij: k zgodovini srednjeveške kolonizacije slovenskega ozemlja in k topografskemu slovarju slovenskega ozemlja do konca visokega srednjega veka. Še vedno srečujemo nove

objave virov (276, 291), skrbne ocene publikacij virov (262, 311) in skrb za njihovo točnejše datiranje (279) ter razprave iz diplomatike (255, 278), prav tako prispevke h kmečki zgodovini v posameznih okoliših (248, 294), pa tudi k zgodovini naših mest, zlasti Ljubljane (258, 295; o Novem mestu 256 in o Brežicah 293). Tudi historiografiji je bil posvečen precejšen del njegovega prizadevanja, posebej srednjeveški (283, 285; prispevki za novo izdajo Potthastovega priročnika — tudi tu je prevzel uredništvo in skrb za prispevke o virih z našega ozemlja — so še v rokopisu), pa tudi novejši (259, 260, 305, 319), seveda tisti, ki je zvezana z obravnavanjem naše srednjeveške zgodovine.

Pa vendar se vse bolj množe zlasti študije o zgodovini kolonizacije in o krajevnih imenih kot podlagah za njeno proučevanje. Že lepa knjiga o topografiji srednjeveške Ljubljane in njene okolice (258) posega marsikje v ta vprašanja, prav tako tudi razprava o začetkih Novega mesta (256). Dolga vrsta razprav pa je posvečena naravnost takšnim vprašanjem — bodisi v mejah posameznih okolišev v Slovenskem Primorju (277), na Koroškem (312), Gorenjskem (308, 309) in Štajerskem (313), bodisi na vsem slovenskem ozemlju (263, 274, 290, 292).

Uspehi in ugled so prinašali prof. Kosu nove počastitve (1953 odlikovanje z Redom dela I. stopnje; 1955 Prešernovo nagrado; 1961 izvolitev za dopisnega člana Srpske akademije nauka), nosili pa so mu tudi organizacijsko delo, čigar obseg in breme se v njegovi bibliografiji vidi le malo (poročila o znanstveno organizacijskih vprašanjih: 252, 253, 264, 280, 296, 310). Kljub teži teh in drugih znanstveno organizacijskih nalog, pa tudi pedagoškega dela in organizacijskih nalog na filozofski fakulteti kažeta ta kratki pregled in bibliografija kot najbolj pravična sodnika, da Kosovi rezultati v zadnjih desetih letih tudi po svojem obsegu prav nič ne zaostajajo za prejšnjimi časi. To nas tem bolj navdaja z radostjo, ker spreminja v gotovost naše staro upanje, da bo podaril slovenskemu zgodovinopisju obe tisti deli o zgodovini kolonizacije, ki sta mu najbolj pri srcu ne le zaradi dolgih desetletij študija zanj, marveč nemara tudi zato, ker sta najbolj njegovi: veliko večino tega, kar o tem vemo, je dognal on sam, pa tudi njegov način dela z zbiranjem posameznih, skrbno preverjenih ugotovitev ob uporabi najrazličnejših vrst virov v velika in široka dognanja prihaja v njih najbolj do veljave.

V tem prepričanju želim — kot eden izmed njegovih učencev in sodelavcev in v imenu te skupnosti, ki je razpeta preko vse naše domovine — prav iz srca, da nam bo Kos kot prvi delavec v naših vrstah še dolga leta razkrival nove in nove skrivnosti preteklosti našega naroda, med katerimi marsikatere že danes njemu niso več taka skrivnost kakor nam.

Bogo Grafenauer

BIBLIOGRAFSKI PREGLED DELA MILKA KOSA (1953—1962)

Ta bibliografija je nadaljevanje bibliografije, objavljene v Zgodovinskem časopisu VI—VII, 1952—1953 (v Kosovem zborniku), str. 19—29, ob šestdesetletnici prof. Milka Kosa. Dela so razporejena na isti način po posameznih letih, tekoče številke pa se nadaljujejo. Bibliografija ne zajema poročil, ki jih je prof. Kos objavljial kot glavni tajnik SAZU v »Letopisih SAZU« in prav tako ne strokovnih mnenj, objavljenih v »Objavah Univerze v Ljubljani«.

1953: 248. **S kmetских domačij okoli Kostanjevice pred šest sto leti.** Kostanjevica na Krki ob sedemstoletnici mestnega obstoja. Kostanjevica 1953, str. 53—62.

249. **Slovinci od XII. do XV. stoletja. 1. Politično teritorialni razvoj od XII. do XV. stoletja. 2. Kolonizacija, germanizacija in narodnostne meje od XI. do XV. stoletja.** Zemljevidi: Alpski Slovani po naselitvi. — Politična razdelitev slovenskih pokrajin v IX. stoletju. — Razde-